

Розділ 1

*Про дикунів і цивілізованих. Заборонене мистецтво.
Історія прокажених. Як пишуть вірші.*

У четвер у Курдіна помер дідусь, про це всі знали. До кінця тижня на уроки Курдін не ходив, а в понеділок спізнився на геометрію. Класна дозволила йому зайти, слова не сказала. Він сів поряд із Рудим Вадьком, а дідусеву кульку повісив збоку, на гачок для наплічника.

Кулька була крутезна. Срібляста, з тонкими чорними прожилками, і велетенська, наче кавун. Під «хвостиком» звисала шкіряна стрічечка. На перерві Курдін дозволив усім охочим її роздивитися. Сашко теж кинув оком. Дідусеве ім'я й дати на стрічечці були сріблясті, у тон кульці. І ланцюжок світлий. Курдін його з рук не випускав, накрутив на зап'ясток й увесь час наче мимохідь совав туди-сюди — поправляв.

— Ну то як? Розмовляє з тобою? — запитала Жирнова, чомусь пошепки.

— От дурепа! — відмахнувся Курдін. — Перші дев'ять днів вони не розмовляють. Це згодом... і то — якщо про них дбати. Та й розмовляють вони не з усіма — лише з тими, хто має тонке чуття. З дорослими, наприклад, — майже ніколи.

— Еге ж, — підтримав приятеля Вадько, — мені Антип Шепелявий розповідав, ну, той, що з Піскового двору. Його сеструля місяць за бабусиною кулькою доглядала. Щодня книжки читала вголос, розмовляла, музику їй врубала, вальси там, симфонічне всяке. Прислуховувалася, аж фарбу вухом стерла. Такезна пляма... а бабця — ні пари з вуст! Зате в Макса з двадцять шостої дядька машина збила — то він потім увесь час Максусь щось радив. Той родаків ледь переконав, щоб дядькову кульку в душницю відвезли, але...

Курдін перебив Вадю:

— Гониш! До душниці раніше ніж за рік тільки найубогіші своїх віддають. Ну, або дикуни якісь, — він красномовно глянув на Сашку. Той відчув, як червоніють вуха.

— На це, — додав Курдін, — не всі здатні: поважати власних предків.

Назрівала бійка, але якраз пролунав дзвінок. На великій перерві Сашко проігнорував наговп, що зібрався довкола Курдіна. Пішов на подвір'я і з'їв бутери, потім сидів на лавочці. Пахло зопрілим листям і смаженою картоплею із сусіднього будинку, а він просто думав собі про різні речі. Про Курдіна майже не думав.

Бачив, як поверталися з їдальні дівчата із паралельного «Б». Новенька йшла поруч із Гордійко і Сидоровою, щось їм розповідала. Гордійко хихотіла, потім помітила Сашку й помахала йому рукою. Новенька навіть не озирнулася. А Сидорова обернулася і показала йому язика. Дурне і нахабне, що взять.

Після уроків він затримався у вестибюлі. Присів біля вікна й заходився перекладати в наплічнику конспекти і підручники. Курдін на подвір'ї знову вихвалявся дідусевою кулькою. Новенька з Гордійко та Сидоровою теж підійшли і слухали.

Сидорова помітила, що Сашко на них дивиться, й зашепотіла, прикривши долонькою рот.

Сашко відвернувся, вжикнув змійкою наплічника і вийшов на подвір'я. На Курдіна та збіговисько й не глянув. І коли Гордійко засміялася, не обернувся.

Можна подумати!..

***

Удома нікого не було. Він увімкнув на ютубі «Освітній, не останній» і вирішив зараз, засвітла, нанести камуфляжний візерунок на морпіхів. Якраз до завтра висохнуть, і можна буде взятися за дрібні деталі. Канал переважно слухав, там саме розповідали про гетьманування Василька Бездітного*. Але коли показували реконструкції баталій — звісно ж, дивився; відволікався.

З усього набору встиг впоратися лише з двома солдатиками.

Забряжчали ключі в замку, гупнули двері. Вже з того, як гучно та важко дихав дід, було ясно: він сьогодні навідався до Будинку письменників і сидів у буфеті. Або був у редакції.

— Ні хера вони не тямлять, — прогуркотів дід. Ворухнув широченними плечима, сяк-так стягнув куртку й напнув на гачок. Пригладив долонею-лапою рештки волосся, пирхнув. — Геть поаяні. «Класик», щас!.. Ото, Саньку, сидять вони переді мною, дупами по кріслах возюкають туди-сюди, в рота заглядають, але ж ні хера не тямлять. Хіба я для них поет? Ні, Саньку, не поет. «Борець із режимом», «в'язень совісті» — це да!.. — Він скривився, наче блощицю випадково розчавив. — Та хай уже, — сказав іншим тоном. — Хай. Як твої справи? Уроки вивчив?

Сашко похитав головою.

— Саме збираюся. Тобі чайник поставити?

Дід, роздуваючи волохаті ніздрі, втягнув повітря.

— Знову? — спитав. — Знову?!

* Тут і далі маргіналіями з каштановим листям ми позначаємо рядки, де є слова, значення яких ми дозволили собі нагадати у Словнику наприкінці книжки.

Солдатиків і фарби Сашко встиг згребти в шухляду. Але ж запах лишився.

Дід спохмурнів і рушив у кухню. Сашка, що стояв перед ним, відсунув одним порухом долоні. Не дивлячись.

Так само не дивлячись, стоячи біля раковини і набираючи воду в чайник, сказав:

— Не стовбич. Іди роби уроки.

— Діду, я...

— Іди.

Години до дев'ятої дід сидів у кухні, дивився телевізор і пив чай, кухоль за кухлем. Невиразно бурчав собі під носа, Сашко розчув лишень «хл-л-лопчиська... хай би гуска їх копнула!.. діти!.. а тоді ще дивуються...»

Навіть із батьком дід розмовляти не захотів — так, перекинувся кількома словами. Потім прийшла мама, відібрала в нього кухню, змусила перевдягтися в домашнє. Сашко вже здолав усю домашку, він сидів у їхній із дідом кімнаті й гортав дитячу енциклопедію, історичний том. До читання душа не лежала — роздивлявся картинки. Ютуб не вмикав, щоб не провокувати.

— Що там у вас знову? — поцікавилася мама. Обличчя в неї було бліде. Певно, хтось із малечі вередував чи знову за Сурженком батьки пізно прийшли. — Ану, бійці, миріться. Бо не пушу вечеряти.

Дід легенько обійняв її за плечі, лунко цмокнув у щоку:

— Не вигадуй, — мовив глухо. — Вечерю я сам зараз приготую, іди відпочивай.

— Через що катавасія?

Дід лише рукою махнув:

— Чоловічі справи, не втручайся. Ходи, ходи... Ми тут самі впораємося.

Сашко сидів до нього упівбока. Він знав, що буде далі. Подумав із гіркотою: якщо Максіві з двадцять шостої дядько поради давав, а Курдіну дідусь, либонь, розповідатиме про свої фільми і спектаклі, то от Сашків дід — він

нічим таким точно не перейматиметься. Лише з ранку до ночі читатиме нотації, повчатиме. «Війна — це погано, у війну не граються! Як можна гратися в горе чи смерть?!»

— Покажи, — дід навис над Сашком. Пахло від нього вже не так люто. Можна було якось витримати, якщо дихати не надто часто. — Не бійся, не відберу.

Сашко висунув шухляду й дістав двох розмальованих морпіхів.

Підтягнувши до себе табуретку, дід важко всівся; стиснув у пальцях одного з морпіхів і, зосереджений, похмурий, узявся крутити так і сяк.

— Схожий. Тільки пасок не чорний — фіолетовий має бути. І «ефок» вони із собою не носили. Під час зачисток «ефки» мало чим зарадять.

Він поставив солдатика на стіл, той упав, і дід, піднявши, провів пучкою знизу по підставці.

— Не підрівняв... а, фарба потрапила.

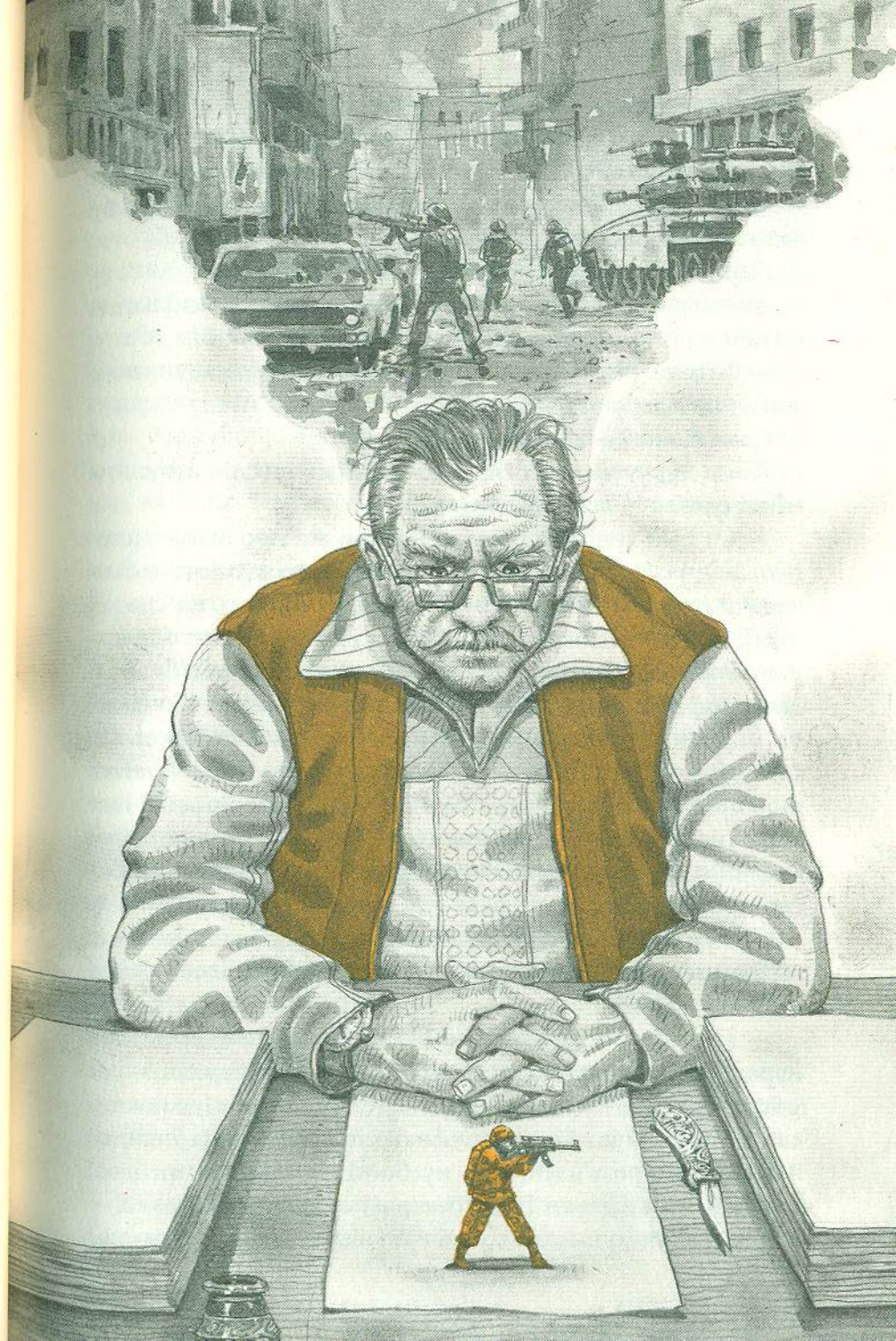
Дід поляскав себе по кишнях, видобув із лівої старого складаного ножа, клацнув лезом і одним вправним рухом прибрав усе зайве. Тепер морпіх стояв рівно й надійно.

Дід оглянув другого, кивнув.

— Ці були найпаскудніші. Їх відряджали, коли поіншому — ніяк. Ми називали їх «прокаженими». За пики розмальовані... й не тільки.

Дід зручніше вмовстився на табуреті, вперся спиною у шафу. Та тихо рипнула.

— «Прокази» прийшли не першими, не. Миротворці широ вірили, що все порішають без жодних ускладнень. Пізно допетрали, що Батя до їхнього візиту готувався віддавна. Я думаю, ще від часів Курултая у шістдесятому. Він знав, що ті, хто допоміг йому виграти перші «чесні вибори», прийдуть забрати борг. Точніше, забрати півострів. Завжди, у всі віки так було: хоч якої висоти будуй Стіну, хоч скільки облаштууй фортець на узбережжі — хтось та й розкриє рота на ласий шматок. Батя добре знав

історію — справжню, не підручникову. Це ж у школах вчать по пунктах: античні міста, середньовічні торговельні колонії, імперські часи... У нас була ще «автономія в межах імперії», але це, мабуть, уже тепер замінили на «шовкову диктатуру». Замінили?

Сашко обережно кивнув.

— Там ще, — тихо додав, — є «партнерське співіснування на демократичних засадах».

— Ясна річ! «Дітям і так непросто вчитись, вони не зрозуміють». От ти — розумієш?

Сашко знизав плечима.

Коли дід у такому стані, не вгадаєш, де слід вступати в бесіду, а де — мовчки слухати.

— От і ми тоді душля не відбивали ані про власну історію, ані про те, що коїлося навколо. Ми просто хотіли скинути на хрін того сраного Батю. Бо він, звісно, на словах підтримував демократичні засади і суверенність півострова в межах Імперії. А по факту той шанс вирватися з її лап профукав. Якщо взагалі той шанс був, звісно, бо Імперії, онучку, ніколи своє не віддають — лише підгрибають під себе. Ну то Батя домовився, бачиш, пограти в демократію, щоб трохи приспати зарубіжних партнерів — надто вже вони після війни почали тиснути. Тож Батя став першим законно обраним, а сам знай собі грабував, саджав і прибирав противників так само, як і до того. Бо що? Бо міг.

Дід посидів, вдивляючись кудись за межі їхньої кімнатки.

Сашко чекав, затамувавши подих. От тобі, подумав, і «Освітній, не останній».

— Ну то ми, значить, душля не відбивали, — промовив нарешті дід, — а Батя, на відміну від нас, шмаркачів, усе знав. І все передбачив. Коли спалахнуло, він негайно покликав миротворців. Ті, само собою, сподівалися на швидке й безкровне розв'язання — ну бо підтримка від місцевої влади, те і се. Тільки Батю безкровне не влаштувало — й армія, за його наказом, повільно відступала. Давала нам

змогу себе проявити. І тоді, — дід вказав пальцем на солдата-прокаженого, — пішли вони. Ці мали наказ зачищати всіх «призвідників терору й хаосу». Без розбору: Пращурників, «Вільних Феодорійців», навіть депутатів із Мостового Союзу. Якщо ти був проти Баті, по тебе приходили — крапка. Звісно, ми опирались — і звісно, це мало свою ціну. А тоді Батя зробив офіційне звернення. Запропонував замирення, місця в парламенті, пошук компромісу. Ловкий хід. Одні стали «зрадниками» і завдали справедливій боротьбі «удару в спину». Інші — перетворилися на «кривавих шаленців». Хорошого варіанту нам не лишили. Може, його тоді й не могло бути. А між паршивим та ганебним кожен обирає, як хотів. І тепер уже нічого не змieniш — і шкодувати сенсу нема.

Він хмикнув, труснув головою:

— Оце я розп'явся. Ти, певно, і половини не запам'ятав.

— Та ну, чого ж...

— «Та ну», — форкнув дід. — Ще посперечайся мені. Мораль... мораль загалом із того усього яка? Про що я тобі вже сто разів казав? Вчи історію. Свою — насамперед.

— Та я вчу, он на ютубі...

— От і молодець, — він поплескав Сашку по плечу. — Хай хоч на ютубі. Угу. А щодо солдатиків...

Він видихнув на повні груди, аж у Сашку волосся на лобі ворухнулося.

— Хочеш, — сказав дід, — грайся собі. Ліпше так...

Сашко хотів був усе ж спитати, тільки не міг визначитися, з чого саме почати.

Поки думав — дід підвівся й подався в кухню.

Значить, іншим разом, із полегшенням подумав Сашко.

***

За вечерею дід жартував і взагалі видавався надміру бадьорим.